

у відносинах з Шотландією, Уельсом та Північною Ірландією. В Шотландії після референдуму з питання про незалежність автономного регіону, на якому в 2014 р. 55% шотландців висловилися проти виходу зі складу королівства, рух за незалежність зміцнив позиції. Частково зміцнення подібних настроїв в шотландському суспільстві викликано побоюваннями, пов'язаними з Брекзітом. Єдність автономних регіонів Великобританії у 2021 р. може опинитися під загрозою через зміцнення націоналістичних настроїв в Шотландії, а також Північної Ірландії та навіть Уельсі на тлі пандемії коронавірусу і Брекзиту.

Після проведення референдуму щодо Брекзиту, а також в середині самої Великобританії – в Шотландії за її незалежність, пряме волевиявлення народу при вирішенні найважливіших питань конституційного характеру як на регіональному, так і на загальнонаціональному рівні, вже не розглядається як якась екстраординарна подія, фактично ставши нормою.

Обґрунтовано, що Шотландія прагне від'єднання від Великобританії та реінтеграції з ЄС, оскільки шотландці не хочуть втрачати економічні вигоди від безмитного митного режиму з ЄС, важливу роль відіграють також історичні зв'язки зі старим континентом. Вихід із загального ринку ЄС стане нищівним ударом по інвестиціях і ринку зайнятості в Шотландії. Розрив з Лондоном також обійдеться дорого, адже економіка Шотландії пов'язана тісними узами з Великобританією. На переконання більшості шотландців, зростання антибританських настроїв особливо посилилось у зв'язку з тим, що Лондон не зміг впоратися з пандемією коронавірусу. Уряд Б. Джонсона відреагував занадто пізно і діяв повільно, в результаті чого епідемія набула загрозливих масштабів. Поведінка та дії Б. Джонсона під час епідемії і переговорів по Брекзіту викликали невдоволення шотландців.

Ключові слова: Брекзит, Шотландія, Великобританія, ЄС, референдум, законодавство Великобританії, незалежність.

УДК 323.26:343.322

А. В. Трофименко

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Стаття присвячена проблемі правового визначення колабораціонізму в Україні в умовах російської агресії. Автор розглянув основні концептуальні підходи до визначення поняття «колабораціонізм», акцентувавши на необхідності відділення свідомої корисливої співпраці з ворогом від вимушеної. Встановлено визначення колабораціонізму в українському законодавстві, зокрема його ототожнення з державною зрадою. Досліджено процес пошуку шляхів законодавчого оформлення та криміналізації колабораціонізму через

аналіз основних положень законопроектів, поданих на розгляд Верховної Ради України з 2017 року.

Ключові слова: *колабораціонізм, колаборант, державна зрада, російська агресія, тимчасово окуповані території.*

DOI 10.34079/2226-2830-2021-11-30-7-159-170

Порушення територіальної цілісності та державного суверенітету України внаслідок російської гібридної агресії призвели до значних трансформацій у політичній системі, масштабного оновлення правового поля, появи нових категорій населення, що потребують соціального захисту, а також значним чином активізували дискусії в політичних, правових, наукових колах щодо стратегії повернення та реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Одним з таких дискусійних питань, що уже багато років залишається на порядку денному, виступає необхідність заборони колабораціонізму на законодавчому рівні, розробки чіткого механізму відповідальності громадян за перехід на сторону агресора та свідому співпрацю з окупаційною владою. Дискусійність правового визначення колабораціонізму пов'язана з тим, що в умовах російської агресії, людських жертв та необхідності відновлення державного суверенітету держава має нормативно визначити це явище та встановити справедливе покарання, але, з іншого боку, загроза покарання за співпрацю з ворогом на тимчасово окупованих територіях перешкоджає деокупації та реінтеграції.

Тим не менше, суспільний запит та чисельні звернення до центральної влади з боку представників громадськості обумовили активізацію пошуку шляхів законодавчого оформлення та криміналізації колабораціонізму – з 2017 року розроблено низку проектів законів, найбільш слабким місцем яких є саме визначення поняття «колабораціонізм», адже надмірно широке його тлумачення або відсутність відділення свідомої корисливої співпраці від вимушеної може створити перешкоди на шляху реінтеграції окупованих територій, зокрема в психологічному аспекті. З огляду на це, дослідження існуючих правових засад щодо захисту від колабораціонізму, як і порівняльний аналіз запропонованих законопроектів щодо регулювання зазначеного питання, представляє значний науковий інтерес.

Колабораціонізм як соціально-політичне явище закономірно виникає в державі, частина території якої є окупованою. Поняття «колабораціонізм» не має єдиного усталеного визначення ні в міжнародному праві, ні в політичних колах, ні в академічних дослідженнях. Цей термін вперше з'явився у Франції у часи Другої світової війни (в 1940 році) та походить від французького слова «collaboration», що в перекладі означає співробітництво. Першочергово він використовувався для позначення відносин гітлерівської Німеччини з французьким урядом маршала А. Петена, що уклали угоду про співробітництво. Країни Антигітлерівської коаліції визначили уряд Петена як колабораціоністський, з того часу добровільну співпрацю з окупантами почали називати колабораціонізмом, а осіб, що співпрацюють з ворогом у воєнний час, – колабораціоністами. При цьому у науковій літературі з цього питання розмежовуються різні види цієї діяльності, виокремлюється співпраця на основі політичної угоди з окупантом, «кооперування» (англ. cooperation) у

цивільних галузях та «спільне ведення війни» на ворожій стороні (англ. *co-belligerence*) (Дерейко, 2007, с.440).

У науковій літературі у цілому під поняттям «колабораціонізм» розуміють співробітництво з ворогом на шкоду власній державі, але теоретичне його тлумачення відрізняється серед науковців, як закордонних, так і вітчизняних. Нами умовно виокремлено два основні підходи до розуміння колабораціонізму. У рамках першого підходу, що широко визначає це поняття, колабораціонізм розуміється як надання допомоги ворогу в будь-який спосіб, а в рамках другого – робиться акцент на таких двох суттєвих ознаках колабораціонізму, як свідомість та добровільність. Останній підхід при цьому розмежовує осіб, що залишилися під фактичною владою окупантів і вимушено знаходяться під їх управлінням, та тих, хто свідомо діє на шкоду своїй державі, отримуючи користь від співпраці з ворогом.

Більшість дослідників цього феномену є прибічниками більш вузького його тлумачення. Американські дослідники М. Кочер, А. Лоуренс та Н. Монтейро в спільній роботі, присвяченій Франції під окупацією нацистів, наголошують на таких обов'язкових характеристиках колабораціонізму, як свідомість та добровільність. На їх думку, колабораціонізм – це не пасивна згода, а активне досягнення цілей спільними зусиллями окупанта та окупованого, він є цілком прагматичним і узгодженим з різними мотиваціями, тому не завжди передбачає вірність окупанту або підтримку його кінцевих цілей (Kocher, Lawrence and Monteiro, 2018, p.126). Ірландський дослідник Шейн Дарсі також є прибічником вузького та чіткого визначення цього поняття, прираховуючи до колабораціонізму таку діяльність, як розкриття інформації супротивнику, перехід на його сторону та ведення з його військовими силами спільних дій, участь у пропаганді на користь ворога або надання адміністративної підтримки окупаційній державі (Darcy, 2019).

З середини 1990-х років свою увагу на проблематику колабораціонізму звернули українські дослідники, які здебільшого концентрували увагу на дослідженні українського колабораціонізму під час Другої світової війни, визначаючи його як вимушену чи добровільну співпрацю населення окупованої України з гітлерівцями в різних сферах. Одним з перших розглядав цю проблематику О. Потильчак, який запропонував термін «економічний колабораціонізм», визначивши його як господарську співпрацю з окупаційною адміністрацією (Гончаренко, 2019). Я. Грицак визначає його як «співпрацю населення завойованих держав з окупаційним режимом», виокремлюючи примусову та добровільну колаборацію, а також колабораціонізм з ідеологічних міркувань (Грицак, 1996). О. Романько вважає, що колабораціонізм – це «добровільна співпраця з нацистським військово-політичним керівництвом на території Німеччини або окупованих нею країн з метою встановлення чи укріплення нового адміністративно-політичного режиму», при цьому розмежовує такі його види, як політичний, адміністративний, військовий, економічний, культурний і побутовий (Романько, 2014). У свою чергу, В. Шайкан визначає це поняття як «складне, неоднозначне соціально-психологічне та етичне явище – феномен, що виникає в результаті взаємодії суб'єктів комунікативного процесу (населення окупованих держав з окупантами), тобто співпраці з ворогом в умовах окупаційного (гітлерівського) режиму» (Шайкан, 2005).

На сучасному етапі в умовах необхідності відновлення територіальної цілісності держави акцент у роботах, присвячених цій тематиці, було переміщено на співробітництво населення окупованих територій з окупаційними адміністраціями РФ в АР Крим, Донецькій та Луганській областях. При цьому, наголошується на некоректності застосування понять

«повстанці» або «сепаратисти» до бойовиків на Донбасі, враховуючи наявність доказів управління ними Російською Федерацією, більш доцільно пособників російських окупантів визначати як колаборантів, звертається увага і на складність криміналізації колабораціонізму, на небезпеку широкого тлумачення цього поняття в юридичних джерелах, що може призвести до класифікації сотень тисяч осіб на тимчасово окупованих територіях як колабораціоністів, та стане перешкодою при реінтеграції.

Зокрема, Є. Цибуленко та І. Тетера наголошують, що для визначення статусу місцевих бойовиків на Донбасі некоректно використовувати термін «повстанці» або «сепаратисти», враховуючи наявність фактів управління місцевими бойовиками Російською Федерацією, на їх думку, пособників російських окупантів слід визначати як колаборантів, що перебувають під ефективним контролем РФ, «грають роль «повстанців» задля прикриття геополітичної та військової стратегії» (Цибуленко та Тетера, 2020).

У українських академічних колах обговорюється також юридична відповідальність за колаборацію з ворогом. Дискусія щодо механізмів юридичної відповідальності значно ускладнюється в умовах відсутності його сталого визначення в міжнародному праві та широкого закордонного досвіду в цій сфері. Міжнародне гуманітарне право, що застосовується у збройних конфліктах, прямо не забороняє колабораціонізм, але забороняє застосування насильства для цих цілей, зокрема щодо військовополонених або цивільних осіб на окупованих територіях (Організація Об'єднаних Націй, 1949). Притягнення колабораціоністів до юридичної відповідальності може наступити тільки після закінчення збройного конфлікту, коли досягнуто відносно стабільність і можна виявити докази їх дій.

У національних законодавствах термін колабораціонізм зустрічається рідко, як правило, ця діяльність пов'язується із поняттям «державна зрада», що притаманно і для України. Кримінальний кодекс України (стаття 111) визначає державну зраду як «перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України» (Кримінальний кодекс України, 2001).

Проте ототожнення колабораціонізму з державною зрадою в українському законодавстві є предметом критики і з боку науковців, і з боку представників громадянського суспільства. У першу чергу, варто відзначити, що колабораціонізм включає більше форм співробітництва з окупантом, ніж окреслено в ККУ, особливо враховуючи «гібридність» російської агресії. Крім того, Є.О. Письменський, досліджуючи проблему криміналізації колабораціонізму в Україні, зазначає, що його не справедливо прираховувати до державної зради, адже в умовах гібридної агресії проти України велика кількість осіб на тимчасово окупованій території так чи інакше сприяє підривній діяльності проти України, і класифікувати їх дії як особливо тяжкий злочин, незалежно від характеру співпраці, не вірно (Письменський, 2016). М.А. Рубашенко також поділяє цю думку, говорячи, що саме лише перебування на певній службі або здійснення владних, службових чи професійних функцій від імені окупанта без умисної шкоди державі не можна розглядати як колабораціонізм, адже переважна більшість населення окупованих територій фактично не мали можливості покинути свої домівки, і їх колаборація має «вимушений характер, виступає способом самозбереження населення та результатом жорстких контролюючих заходів з боку окупаційного режиму» (Рубашенко, 2016).

Актуальна дискусія щодо необхідності розробки окремого нормативно-правового документа, який би чітко встановив, що є колабораціонізмом та визначив юридичну відповідальність за таку протиправну діяльність, призвела до спроб його законодавчого

оформлення. Перші законопроекти були розроблені ще в 2017 році, зокрема це «Проект Закону про заборону колабораціонізму» № 6170 від 09.03.2017 р., «Проект Закону про захист української державності від проявів колабораціонізму» № 7425 від 20.12.2017 р. та «Проект Закону встановлення справедливості та покарання винних у воєнних злочинах по подіям на території Донецької та Луганської областей» № 7425-1 від 28.12.2017 р.

Усі три законопроекти 2017 року відрізняються своїми тлумаченнями колабораціонізму. Законопроект № 6170, поданий народним депутатом Лапіним І.О., членом фракції «Народний фронт», пропонує визначити колабораціонізм як «співпрацю громадянина України з російською окупаційною владою та створеними чи підтримуваними Російською Федерацією незаконними збройними формуваннями в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, а також на тимчасово непідконтрольних органам влади України територіях окремих районів Донецької та Луганської областей» (Проект Закону про заборону колабораціонізму, 2017 р.). Подібне широке тлумачення містить і проект № 7425, поданий представниками тієї ж фракції в грудні 2017 р.: «колабораціонізм – співробітництво з ворогом, сприяння у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, надання ворогу допомоги під час підготовки та проведення агресії, при розгортанні збройного конфлікту (Проект Закону про захист ..., 2017). Таке занадто широке визначення потребує роз'яснень, яка співпраця мається на увазі, членство в «ДНР» та «ЛНР», відвідування мітингів, отримання паспортів цих квазіреспублік, ведення бізнесу на непідконтрольній території, сплата податків тощо, не береться до уваги і мотивація громадян, тобто ці визначення ставлять більше питань, ніж дають відповідей, їх застосування у разі прийняття могло б призвести до низки порушень конституційних прав людини (Курапцева, 2017).

Наприкінці грудня 2017 р. також подано альтернативний законопроект № 7425-1 щодо воєнних злочинів на території Донецької та Луганської областей, який зовсім обходить поняття «колабораціонізму» (Проект Закону України про встановлення ..., 2017). У результаті, всі три згадані проекти законів було відкликано.

Ще одним законопроектом поданим наприкінці 2019 року став «Проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм)» № 2549, який пропонує доповнити ККУ окремою статтею про колабораціонізм, визначивши його наступним чином: «особлива форма державної зради, яка полягає у військовому, політичному, економічному, адміністративному, культурному, інформаційному, медійному співробітництві громадянина України з державою-агресором або її представниками, створеними чи підтримуваними нею незаконними збройними формуваннями, яке завдало шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» (Проект Закону України про внесення змін ..., 2019). Це визначення деталізує існуючий сьогодні підхід в українському законодавстві, дещо звужує вищезрозглянуті тлумачення, додавши ознаку шкоди Українській державі, але не вирішує вже окреслених питань. Урешті, законопроект було відхилено Комітетом з питань правоохоронної діяльності ВРУ.

Наступний етап на шляху пошуку законодавчого визначення феномену колабораціонізму припав на 2021 рік. У лютому на розгляд ВРУ подано три законопроекти, що наразі знаходяться на розгляді, це: «Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України (щодо кримінальної відповідальності за адміністративне, економічне, військове, політичне, військово-політичне

та інше співробітництво з державою-агресором - колабораціонізм) № 5135 від 23.02.2021 р., «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність)» № 5143 від 24.02.2021 р. та «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» № 5144 від 24.02.2021 р. Ці законопроекти, на відміну від попередніх, встановлюють чіткий перелік діянь, що підпадають під визначення колабораційної діяльності.

Так, у законопроекті № 5135, поданому до Верховної Ради фракцією «Європейська солідарність», поняття «колабораціонізм» визначається як умисне і добровільне співробітництво громадянина України з державою-агресором або її представниками у будь-якій формі, в інтересах держави-агресора і на шкоду національній безпеці України чи її союзників, що звучує вищерозглянуті тлумачення. При цьому, визначено дев'ять форм колабораціонізму:

- 1) участь у збройному конфлікті на боці держави-агресора;
- 2) публічні заклики, спрямовані на підтримку чи співробітництво з державою-агресором та/або окупаційною владою;
- 3) ведення господарської діяльності спільно з окупаційною владою, організація та проведення під контролем держави-агресора виборів, референдумів та інших форм волевиявлення громадян на тимчасово окупованих територіях;
- 4) організація масових заходів політичного характеру в рамках співробітництва з державою-агресором;
- 5) неодноразове розміщення у мережі Інтернет закликів до підтримки держави-агресора;
- 6) вступ на посади в органах, самопроголошених чи створених державою-агресором;
- 7) передача матеріальних та нематеріальних ресурсів регулярним військам держави-агресора;
- 8) передача матеріальних та нематеріальних ресурсів регулярним військам держави-агресора;
- 9) організація та участь у проведенні інформаційних кампаній, спрямованих на забезпечення підтримки держави-агресора (Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України ..., 2021).

Проекти законів № 5143 та 5144, представлені депутатами фракції «Слуга народу», доповнюють один одного, пропонуючи зміни до існуючого законодавства. Законопроект № 5144 зокрема пропонує доповнити ККУ статтею 111-1 «Колабораційна діяльність», до якої прираховуються:

- 1) публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України;
- 2) добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території;
- 3) пропаганда у навчальних закладах з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України;
- 4) передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням;
- 5) добровільне зайняття громадянином України посади, або добровільне обрання до таких органів, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-

господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території;

б) організація та проведення заходів політичного характеру та/або здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором;

7) добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території;

8) вчинення дій або прийняття рішень, які призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. Крім того, пропонується встановлення різної кримінальної відповідальності за кожен окреслену позицію (Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів ..., 2021).

Законопроекти від обох фракцій передбачають подібний перелік санкцій за колаборацію з окупантом, серед яких заборона займати посади на термін від 10 до 15 років, арешт, конфіскація майна, виправні роботи, позбавлення волі на термін від 10 до 15 років (у законопроекті № 5135– від 3 до 15 років), довічне ув'язнення (якщо дії пособника ворога привели до загибелі людей або інших тяжких наслідків).

Розглядаючи ці законопроекти, і політологи, і громадські активісти застерігають, що у разі прийняття будь-який з актів може призвести до зловживань та спекуляцій, робить ймовірним оцінку діяльності багатьох жителів тимчасово окупованих територій як колабораціонізм, що значним чином перешкоджатиме їх реінтеграції. Представники правозахисної організації «Центр прав людини ZMINA» наголошують, що зареєстровані законопроекти є небезпечними, встановлення покарання за колабораціонізм сильно б'є по ініціативам організації у сфері інтеграції, адже люди відчувають загрозу покарання (Луньова, 2021).

Таким чином, суспільний запит на встановлення юридичної відповідальності за колабораціонізм, що спостерігається в Україні в умовах тимчасової окупації території держави з боку РФ та діяльності її окупаційних адміністрацій, активізував спроби його визначення на законодавчому рівні. Колаборація з окупантом підриває національну безпеку держави та потребує чіткого більш детального визначення, ніж прирівняння до державної зради, а також встановлення кримінальної відповідальності. Перші запропоновані у 2017 році законопроекти потребували значного доопрацювання, деталізації визначень самого терміну «колабораціонізм», які не були самодостатніми, не містили акценту на добровільності чи свідомості такої діяльності. Законопроекти 2021 року, що перебувають наразі на розгляді Верховної Ради, переважно усувають зазначені недоліки, вони детально окреслюють всі форми діяльності, що слід кваліфікувати як колабораціонізм, що дає їм більше шансів набути чинності.

Сучасні виклики вимагають виваженого та обережного визначення колабораціонізму в українському законодавстві, що забезпечить встановлення доцільної та справедливої юридичної відповідальності за це кримінальне порушення, і при цьому не становитиме перешкоди в процесі деокупації та реінтеграції.

Бібліографічний список

- Гончаренко, О., 2019. Проблеми інституційного визначення терміна колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії. *Військово-історичний меридіан*, [онлайн] 1(23), с.5-24. Доступно:

- https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/23.05.2019/pdf/full.pdf [Дата звернення 15 лютого 2021].
- Грицак, Я., 1996. *Нариси історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.* Київ: Генеза.
- Дерейко, І.І., 2007. Колабораціонізм, поняття. В: В.М. Литвин, ред. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, Т.4: Ка-Ком, с.440-441.
- Кримінальний кодекс України, 2001. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [Дата звернення 12 лютого 2021].
- Курапцева, М., 2017. Законопроекти проти «колаборантів»: відповідальність – чи кара «наосліп»? *Коаліція «Справедливість заради миру на Донбасі»*. [онлайн] Доступно: https://jfp.org.ua/blog/blog/blog_articles/23 [Дата звернення 12 лютого 2021].
- Луньова, А., 2021. Ми проти появи у законодавстві терміну “колабораціонізм” - правозахисниця Луньова. *Центр прав людини ZMINA*, [онлайн] 3 квітня. Доступно: <https://zmina.ua/media/my-protu-poyavu-u-zakonodavstvi-terminu-kolaboraczionizm-pravozahysnyczya-lunova> [Дата звернення 4 травня 2021].
- Організація Об'єднаних Націй, 1949. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text [Дата звернення 12 лютого 2021].
- Письменський, Є.О., 2016. Кримінально-правова політика України із забезпечення охорони національної безпеки в умовах гібридної війни. В: Т.І. Созанський, уклад. *Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові параметри та прогноз подальшого розвитку*: ІІ Львівський форум кримінальної юстиції, м. Львів, 23-24 вересня 2016 р. Київ : ВАІТЕ, с.159 – 165.
- Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність), 2021. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220 [Дата звернення 22 березня 2021].
- Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України (щодо кримінальної відповідальності за адміністративне, економічне, військове, політичне, військово-політичне та інше співробітництво з державою-агресором - колабораціонізм), 2021. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71206 [Дата звернення 22 березня 2021].
- Проект Закону про заборону колабораціонізму, 2017. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61312 [Дата звернення 12 лютого 2021].
- Проект Закону про захист української державності від проявів колабораціонізму, 2017. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63192 [Дата звернення 12 лютого 2021].
- Проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм), 2019. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно:

- <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67568> [Дата звернення 12 лютого 2021].
- Проект Закону України про встановлення справедливості та покарання винних у воєнних злочинах по подіям на території Донецької та Луганської областей, 2017. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63278> [Дата звернення 12 лютого 2021].
- Романько, О.В., 2014. *Крым в период немецкой оккупации. Национальные отношения, коллаборационизм и партизанское движение. 1941–1944*. Москва: Центрполиграф.
- Рубашенко, М.А., 2016. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм за чинним КК України. В: В.Я. Тацій, ред. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Харків, 12–13 жовтня 2016 р. Харків: Право, с.328-331.
- Цибуленко, Є. та Тетера, І., 2020. Міжнародно-правова кваліфікація окупації Донбасу. Псевдодержави і колабораціонізм на цій території. *Право України*, 11, с.65-79. DOI: 10.33498/юу-2020-11-065
- Шайкан, В., 2005. Колабораціонізм в Україні у роки Другої світової війни: причин виникнення, особливості, масштаби. В: В.М. Воронін, ред. *Друга світова війна і доля народів України: матеріали Всеукраїнської наукової конференції*, м. Київ, 23-24 червня 2005 р. Київ: Сфера, сс.44-51.
- Darcy, S., 2019. Coming to Terms with Wartime Collaboration: Post-Conflict Processes & Legal Challenges. *Brooklyn Journal of International Law*, [online] 45(1). Available at: <<https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1944&context=bjil>> [Accessed 12 February 2021].
- Kocher, M., Lawrence, A. and Monteiro, N., 2018. Nationalism, Collaboration, and Resistance: France under Nazi Occupation. *International Security*, 43(2), pp.117-150.

References

- Darcy, S., 2019. Coming to Terms with Wartime Collaboration: Post-Conflict Processes & Legal Challenges. *Brooklyn Journal of International Law*, [online] 45(1). Available at: <<https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1944&context=bjil>> [Accessed 12 February 2021].
- Dereiko, I.I., 2007. Kolaboratsionizm, poniattia [Collaborationism, concepts]. In: V.M. Lytvyn, ed. *Encyclopedia of the History of Ukraine*. Kyiv: Naukova dumka, Vol.4: Ka-Kom, pp.440-441.
- Honcharenko, O., 2019. Problemy instytutsiinoho vyznachennia termina kolaboratsionizmu, yoho vydiv ta oznak u suchasni vitchyzniani istoriohrafii [The problems of institutional determination of the term of collaboration, its species and signs in modern domestic historiography]. *Military-Historical Meridian*, [online] 1(23), pp.5-24. Available at:

- <https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/23.05.2019/pdf/full.pdf> [Accessed 15 February 2021]. (in Ukrainian).
- Hrytsak, Ya., 1996. *Narysy istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX-XX st. [Essays on the History of Ukraine: the Formation of the Modern Ukrainian Nation of the XIX-XX centuries]*. Kyiv: Heneza.
- Kocher, M., Lawrence, A. and Monteiro, N., 2018. Nationalism, Collaboration, and Resistance: France under Nazi Occupation. *International Security*, 43(2), pp.117-150.
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine], 2001. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> [Accessed 15 February 2021]. (in Ukrainian).
- Kuraptseva, M., 2017. Zakonoproekty proty «kolaborantiv»: vidpovidalnist – chy kara «naoslip»? [Planned laws against “collaborators”: will they serve justice or lead to arbitrary punishment?]. *Coalition "Justice for Peace in Donbas"*. [online] Available at: <https://jfp.org.ua/blog/blog/blog_articles/23> [Accessed 15 February 2021]. (in Ukrainian).
- Lunova, A., 2021. My proty poiavy u zakonodavstvi terminu “kolaboratsionizm” – pravozakhysnytsia Lunova [We are against the appearance of the term "collaborationism" in the legislation – Luneva, human rights activist]. *Information Centre for Human Rights ZMINA*, [online] 3 April. Available at: <<https://zmina.ua/media/my-proty-poyavy-u-zakonodavstvi-terminu-kolaboratsionizm-pravozakhysnyczya-lunova>> [Accessed 4 May 2021]. (in Ukrainian).
- Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv (shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist) [Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts (Regarding the Establishment of Criminal Liability for Collaborative Activities)], 2021. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220> [Accessed 22 March 2021]. (in Ukrainian).
- Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy (shchodo kryminalnoi vidpovidalnosti za administratyvne, ekonomichne, viiskove, politychne, viiskovo-politychne ta inshe spivrobotnytstvo z derzhavoiu-ahresorom - kolaboratsionizm) [Draft Law on Amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine (concerning criminal liability for administrative, economic, military, political, military-political and other cooperation with the aggressor state - collaborationism)], 2021. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71206> [Accessed 22 March 2021]. (in Ukrainian).
- Proekt Zakonu pro zaboronu kolaboratsionizmu [Draft Law on the Prohibition of Collaborationism], 2017. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61312> [Accessed 15 February 2021]. (in Ukrainian).
- Proekt Zakonu pro zakhyst ukrainskoi derzhavnosti vid proiaviv kolaboratsionizmu [Draft Law on Protection of Ukrainian Statehood from Collaborationism], 2017. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at:

- <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63192> [Accessed 15 February 2021]. (in Ukrainian).
- Proekt Zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy (shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsionizm) [Draft Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine (Regarding the Establishment of Criminal Liability for Collaboration)], 2019. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67568> [Accessed 15 February 2021]. (in Ukrainian).
- Proekt Zakonu Ukrainy pro vstanovlennia spravedlyvosti ta pokarannia vynykh u voiennykh zlochynakh po podiiam na terytorii Donetskoi ta Luhanskoi oblasti [Draft Law of Ukraine on Establishing Justice and Punishment of War Crimes Perpetrators in Events in Donetsk and Luhansk Oblasts], 2017. *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63278> [Accessed 15 February 2021]. (in Ukrainian).
- Pysmenskyi, Ye.O., 2016. Kryminalno-pravova polityka Ukrainy iz zabezpechennia okhorony natsionalnoi bezpeky v umovakh hibrydnoi viiny [Criminal Law Policy of Ukraine to Ensure the Protection of National Security in a Hybrid War]. In: T.I. Sozansky, compiler. *Legal Reform in the Field of Criminal Justice: Key Parameters and Forecast of Further Development: II Lviv Criminal Justice Forum, Lviv, September 23-24, 2016*. Kyiv: VAITE, pp.159–165. (in Ukrainian).
- Romanko, O.V., 2014. *Krym v period nemetskoj okkupatsii. Natsionalnye otnosheniya, kollaboratsionizm i partizanskoie dvizhenie. 1941–1944 [Crimea during the German Occupation. National Relations, Collaboration and Partisan Movement. 1941-1944]*. Moscow: Tsentrpoligraf.
- Rubashchenko, M.A., 2016. Kryminalna vidpovidalnist za kolaboratsionizm za chynnym KK Ukrainy [Criminality for collaboration for the CC of Ukraine]. In: V.Ia. Tatsii, ed. *Social function of criminal law: problems of scientific protection, legislation and legal protection: materials of the international scientific and practical conference, Kharkiv, 12-13 June 2016*. Kharkiv: Pravo, pp.328-331. (in Ukrainian).
- Shaikan, B., 2005. Kolaboratsionizm v Ukraini u roky Druhoi svitovoi viiny: prychny vynyknennia, osoblyvosti, masshtaby [Collaborationism in Ukraine during the Second World War: Causes, Features, Scale]. In: V.M. Voronin, ed. *World War II and the Fate of the Peoples of Ukraine: materials of the All-Ukrainian scientific conference, Kyiv, June 23-24, 2005*. Kyiv: Sfera, pp.44-51. (in Ukrainian).
- Tsybulenko, Ye. and Tetera, I., 2020. Mizhnarodno-pravova kvalifikatsiia okupatsii Donbasu. Psevdoderzhavy i kolaboratsionizm na tsii terytorii [Legal Qualification of Donbass Occupation. Pseudostates and Collaborationism on This Territory]. *Law of Ukraine: Legal Journal*, 11, pp.65-79. DOI: 10.33498/louu-2020-11-065 (in Ukrainian).
- United Nations, 1949. Zhenevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy [Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War]. *Verkhovna Rada of Ukraine*.

[online] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text> [Accessed 12 February 2021]. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 25.02.2021 р.

A. Trofymenko

**COLLABORATIONISM IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF RUSSIAN
AGGRESSION: THE PROBLEM OF LEGAL DEFINITION**

The article focuses on the problem of the legal definition of collaborationism in Ukraine in the context of Russian aggression. The need to ban collaborationism at the legislative level has been on the agenda since the occupation of Crimea and the war in Donbass. However, the normative definition of defecting to the aggressor's side and knowingly collaborating with the occupying authorities is debatable. This is because in the face of Russian aggression, loss of life and the need to restore state sovereignty, the state should normatively define this phenomenon and establish fair punishment, but on the other hand, the threat of punishment for collaborating with the enemy in the temporarily occupied territories hinders the processes of de-occupation and reintegration.

The author reviewed the main conceptual approaches to the definition of collaborationism. It has not been found to have a single established definition either in international law, political circles or academic research. Based on the interpretations considered, the broad approach, which understands collaborationism as assisting the enemy in any way, and the narrow approach, which explains it solely as conscious and voluntary cooperation with the occupier to the detriment of the state, are highlighted.

The definition of collaborationism in Ukrainian law has been established, in particular its identification with high treason, while noting that collaborationism includes more forms of cooperation with the occupier than are specified in the Criminal Code of Ukraine, especially given the "hybrid nature" of Russian aggression.

The process of finding ways to legislate and criminalise collaborationism is explored through an analysis of the main provisions of the draft laws submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine since 2017. The first draft laws needed considerable refinement, detailing the definitions of the term "collaborationism" itself, which were not self-sufficient and did not emphasise the voluntariness or consciousness of such activity. The draft laws of 2021, currently before the Verkhovna Rada, largely addresses these shortcomings by defining in detail all the forms of activity that should qualify as collaborationism, giving them a better chance of coming into force.

Emphasis has been placed on the need for a balanced, cautious and clear interpretation of this concept in Ukrainian legislation that will ensure that appropriate and fair legal liability for this criminal offence is established, while not impeding the process of de-occupation and reintegration.

Key words: *collaborationism, collaborator, high treason, Russian aggression, temporarily occupied territories.*